

บทที่ 1

บทนำ

จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำสำคัญอย่างแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ชาวจังหวัดนนทบุรีสามารถทำการเกษตรได้ดี โดยเฉพาะทุเรียนนนท์ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นทุเรียนที่อร่อยที่สุด ทุเรียนนนท์หรือในอีกชื่อของคนนทบุรี เรียกว่า “ทุเรียนใน” เป็นทุเรียนที่ผู้คนให้ความนิยมาตั้งแต่อดีต จึงทำให้ราคาสูงหาซื้อยาก จุดเด่นของทุเรียนนนท์ คือ เปลือกบาง ไม่แข็ง และแกะง่าย เมื่อแกะออกมาแล้วจะมีกลิ่นหอม ไม่เหม็นฉุน ง่ายต่อการรับประทาน ตัวเนื้อทุเรียนมีความหวาน รสชาติกลมกล่อม และไม่มีเสี้ยน สาเหตุที่ทำให้ทุเรียนนนท์อร่อยกว่าทุเรียนอื่น เนื่องจากนนทบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ลุ่มน้ำ มีการสะสมตะกอนของแม่น้ำเป็นเวลานาน ดินเป็นดินเหนียวอู่ม่น้ำ ทำให้มีการสะสมธาตุอาหารได้ดี บวกกับภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวบ้านที่มีการปลูกพืชชนิดอื่นควบคู่ไปด้วย ทำให้ดินของที่นี่มีความพิเศษ อย่างไรก็ตาม ทุเรียนนนท์ได้หายไปจากความนิยมช่วงหนึ่ง เนื่องจากภาวะน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. 2554 ที่ทำให้สวนทุเรียนเกิดความเสียหาย พื้นที่ปลูกทุเรียนนนท์ลดลง ประกอบกับความเจริญของคนเมือง การขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรร มลภาวะต่างๆ ทำให้สภาพแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาวสวนนนท์ที่มีน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพอื่นแทนการทำการเกษตร ส่งผลให้สวนทุเรียนจึงกลายเป็นไร่โอ้เท็มของจังหวัดนนทบุรี รวมทั้งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดนนทบุรี เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา ปัจจุบันพบว่าเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ขาดประสบการณ์ในการปลูกทุเรียนหรือเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนดั้งเดิมที่ไม่มีการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาใช้ จึงจำเป็นต้องมีการเพิ่มเติมความรู้ด้านการเกษตร นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่างๆ โดยผ่านการศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ผลงานวิจัยพบว่างานวิจัยด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมส่วนใหญ่เน้นการจัดการชุมชนด้วยแนวทางการมีส่วนร่วมผสมผสานกับกลยุทธ์การสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร เทคนิคการสื่อสาร และสื่อเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน การสร้างองค์ความรู้ และการแบ่งปันข้อมูลในชุมชน นอกจากนี้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้รับการศึกษาในบริบทของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนร่วมกันและการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชน (Kheerajita and Flor, 2013 และ Almonte, et al., 2015)

ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาการผลิตทุเรียนของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และจากผลการศึกษาของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ร่วมเพื่อทำความเข้าใจว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้อย่างไรในการพัฒนาการผลิตทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ทั้งนี้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจในการศึกษา เนื่องจากการผลิตทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีนับได้ว่าเป็นพื้นที่ผลิตทุเรียนที่ขึ้นชื่อของประเทศไทย และเป็นผลไม้ท้องถิ่นที่สามารถสร้างรายได้สูงให้กับเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน อย่างไรก็ตามการผลิตทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีนั้น ได้เผชิญกับปัญหาอยู่ตลอดเวลา เช่น น้ำเค็ม น้ำท่วม และการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทำให้พื้นที่ปลูกทุเรียนลดลงอย่างมาก รวมถึงทำให้เกษตรกรเลิกปลูกทุเรียนเนื่องจากการขายที่ดินเพราะที่ดินมีราคาสูง จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างมากกับการสื่อสารที่ดีระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์และพัฒนาการผลิตทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีให้คงอยู่ต่อไป

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ยกแนวคิด (Arnstein, 1969 และ The International Association for Public Participation, 2016) ที่ได้ระบุว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication process) มี 5 กระบวน คือ กระบวนการให้ข้อมูล กระบวนการให้คำปรึกษา กระบวนการที่เกี่ยวข้อง กระบวนการทำงานร่วมกัน และกระบวนการเสริมอำนาจในการตัดสินใจ เป็นการศึกษาเบื้องต้นโดยรวบรวมหลักฐานจากการวิจัยเพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ที่ศึกษา

ดังนั้นการศึกษาจึงมุ่งเน้นไปที่กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อพยายามตอบปัญหาการวิจัยหลักว่า “กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีส่วนร่วมในการสื่อสารภายใต้บริบทการพัฒนาการผลิตทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มุ่งตอบคำถามการวิจัยเฉพาะต่อไปนี้

1. ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนมีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างไร
2. ลักษณะการผลิตทุเรียนของเกษตรกรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีเป็นอย่างไร
3. ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอยู่ในระดับใด

4. คุณลักษณะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏในการสื่อสารระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เช่น เหตุผลในการมีส่วนร่วม ปัญหาการมีส่วนร่วมในแต่ละระดับ ผลกระทบต่อกลุ่มเกษตรกรและการผลิตทุเรียน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการตั้งคำถามดังกล่าว มุ่งความสำคัญไปที่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เพื่อศึกษาประสบการณ์และพฤติกรรมของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ที่มีการใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาใช้สนับสนุนการอธิบายปรากฏการณ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในเชิงลึกได้อย่างครอบคลุม

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 ศึกษาลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

2.2 ศึกษาลักษณะการผลิตทุเรียนของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

2.3 ศึกษาระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

2.4 1.1 ศึกษาปัจจัยเกี่ยวข้องกับความรุนแรงของปัญหาในการผลิตทุเรียนที่พบในพื้นที่ จังหวัดนนทบุรีในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

2.4 วิเคราะห์คุณลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านประชากร การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มแปลงใหญ่ทุเรียนตำบลท่าอิฐและตำบลบางตะไนย์ ในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดนนทบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 60 ราย

3.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาข้อมูลจากสมาชิกเกษตรกรกลุ่มแปลงใหญ่ทุเรียนตำบลท่าอิฐและตำบลบางตะไนย์ ในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 2 กลุ่ม

3.3 ขอบเขตเชิงเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ในแง่ของลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ การผลิตทุเรียน ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และคุณลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

3.4 ขอบเขตเชิงเวลา การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ภายในระยะเวลา 1 ปี

4. การนิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 **ลักษณะทางสังคม** หมายถึง อายุ เพศ สถานภาพ และระดับการศึกษาของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วัดโดยใช้แบบสอบถามที่มีโครงสร้างเพื่อเลือกคำตอบและคำถามปลายเปิด

4.2 **ลักษณะทางเศรษฐกิจ** หมายถึง แหล่งแรงงานในการผลิตทุเรียน จำนวนแรงงานที่จ้างแยกตามเพศ ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการผลิตทุเรียนต่อปี และแหล่งเงินทุนสำหรับการผลิตทุเรียน ตัวแปรเหล่านี้วัดโดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างเพื่อเลือกคำตอบจากคำถามปลายปิดและปลายเปิด

4.3 **ลักษณะการผลิตทุเรียน** หมายถึง ลักษณะการผลิตขั้นพื้นฐาน ได้แก่ จำนวนปีของเกษตรกรในการผลิตทุเรียน ขนาดฟาร์มที่ปลูกต่อทุเรียน ความหลากหลายของทุเรียนที่ปลูกในฟาร์ม และจำนวนต้นไม้ที่ปลูกในฟาร์ม และลักษณะการผลิต ได้แก่ การปลูก การรดน้ำ การจัดการศัตรูพืช การตัดแต่งกิ่ง และการเก็บเกี่ยวทุเรียนของเกษตรกร โดยเฉพาะลักษณะการปลูกขึ้นอยู่กับวิธีการปลูกของเกษตรกร (เช่น ยกร่องหรือปลูกโดยไม่ยกร่อง) และระยะปลูกทุเรียนเป็นเมตร

4.4 **ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม** หมายถึง การให้ข้อมูล การให้คำปรึกษา การดำเนินการที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วม และกระบวนการเสริมพลังที่เกษตรกรมีและใช้ โดยมีการให้ข้อมูล การปรึกษาหารือ การเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วม และการเสริมอำนาจ

4.5 **เหตุผลในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม** หมายถึง คำอธิบายของเกษตรกรว่าเหตุใดพวกเขาจึงฝึกการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชมรมอนุรักษ์ทุเรียนที่ไม่ใช่เกษตรกร คำตอบจะได้มาจากคำถามปลายเปิดที่รวมอยู่ในแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

4.6 **ผลกระทบของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม** หมายถึง ผลกระทบของการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติของชาวสวนทุเรียนเนื่องจากกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ผลกระทบอื่นๆ อาจรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำตอบคำถามปลายเปิดของเกษตรกรเกี่ยวกับผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลง คำตอบจะได้มาจากคำถามปลายเปิด

ที่รวมอยู่ในแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยคำตอบจะถูกจัดกลุ่มและจัดหมวดหมู่ด้วยตารางแสดงความถี่ของการตอบสนองตามหมวดหมู่

4.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพล หมายถึง ปัจจัยที่คาดว่าจะกำหนดกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ปัจจัยอาจเกิดจากลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ คำตอบอื่นๆ จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่ถูกตั้งสมมติฐานไว้ และการสนทนากลุ่ม โดยคำตอบจะถูกจัดกลุ่มและจัดหมวดหมู่ด้วยตารางแสดงความถี่ของการตอบสนองตามหมวดหมู่

4.8 ปัญหาและแนวทางแก้ไข หมายถึง ปัญหาและแนวทางแก้ไขในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร คำตอบได้มาจากคำถามปลายเปิดที่อยู่ในแบบสอบถามการสำรวจและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.9 ทุเรียนนนท์ หมายถึง ทุเรียนพันธุ์ก้านยาว พันธุ์หมอนทอง พันธุ์ชะนี พันธุ์กระดุมทอง และพันธุ์พื้นเมืองที่มีรสชาติดี หวาน มัน หอม เนื้อละเอียด สีเหลือง ปลูกในเขตพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบางกรวย อำเภอบางเกร็ด อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง และอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

4.10 เกษตรกรแปลงใหญ่ทุเรียนนนท์ หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีที่รวมตัวกันเพื่อบริหารจัดการสวนทุเรียนในรูปแบบแปลงใหญ่ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การจัดการคุณภาพและเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มแปลงใหญ่

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 เกษตรกรมีการพัฒนาความรู้ด้านการเกษตร นวัตกรรมและเทคโนโลยีต่างๆ ในการปลูกทุเรียนให้มีคุณภาพ

5.2 เกษตรกรมีแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาการผลิตทุเรียนในอำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

5.3 สำนักงานเกษตรจังหวัดนนทบุรีนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงกิจกรรมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี

5.4 สถาบันการศึกษานำผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในอำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ไปใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจจัดทำโครงการพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีได้อย่างเหมาะสม